

TARTU ÜLICOOLI NARVA KOLLEDŽ
EESTI KEELE JA KIRJANDUSE LEKTORAAT

Nadežda Tšernova

LÜHIKESE ILLATIIVI KASUTAMISE SAGEDUS KIRJAKEELES

MASSIMEEDIA ALLIKATE TOEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja lektor Szilárd Tibor Tóth

NARVA 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. LOOMULIKU MORFOLOOGIA TEOORIA	5
1.1. Loomuliku morfoloogia põhiprintsiibid.....	5
1.2. Keelesisesed loomulikkusprintsiihid.....	7
1.3. Loomulikku morfoloogiat mõjutavad keelevälised põhjused	9
1.4. Loomulikkuse seos sagedusega.....	9
2. ILLATIIVI KASUTUSSAGEDUS JA AJAKIRJANDUSKEEL.....	11
2.1. Sisseütleva käände kasutussagedus kirjakeeles.....	11
2.2. Ajakirjanduskeel.....	12
3. ILLATIIVI RÖÖPVORMIDE KASUTUSSAGEDUS.....	15
3.1. Uurimistulemused	18
3.2. Uurimistulemuste analüüs.	19
KOKKUVÕTE	21
SUMMARY	22
KIRJANDUS.....	23
LISAD	25
Lisa1 Eesti Päevaleht.....	25
Lisa2 Postimees	26
Lisa3 (SL) Õhtuleht.....	27
Lisa4 Eesti Ekspress	28

SISSEJUHATUS

Bakalaureusetöö keskendub lühikese illatiivi ehk sisseütleva käände vormi kasutusele eesti kirjakeeles: käsitletakse lühikese ja pika vormi kasutussagedust ja püütakse leida teatavate vormide eelistamise põhjused.

Sisseütleva käände teemat on põhjalikult uurinud ka järgmised keeleteadlased: Kati Kio (Kio 2006), Comelius Hasselblatt (Hasselblatt 2000: 796-803) ja Heiki-Jaan Kaalep (Kaalep 2009: 411-425).

Töö eesmärgiks on välja selgitada, milliseid sisseütleva käände lõpuvariante eelistatakse ning otsitakse põhjusi loomuliku morfoloogia teooriast ja kasutussagedusest ajakirjanduskeeles. Sisseütleva käände pika ja lühikese rööpvormi näitel uuritakse keelekasutajate eelistusi lõppvariantide valikul. Uurimistulemuste analüüsi põhjal püütakse vastata küsimusele, miks pikka või lühikest sõnavormi eelistatakse. Lähtutakse hüpoteesist, et kirjakeele norminguga lubatud rööpvorme sisseütlevas käändes ei kasutata võrdsel määral ning on vorme, mis on eelistatumad. Olen valinud massimeedia allikad, kuna ajakirjanduskeel kujundab ja mõjutab otseselt inimeste keelekasutust. Kirjakeeles võetakse omaks keelendid, mis on iseloomulikud vabale suulisele suhtlemisele.

Analüüsitav materjal on võetud Eesti Keele Koondkorpusest¹ ja Keeleveebist², millest on valitud järgmised ajalehed:

- ajaleht "Postimees" (27.11.1995 - 10.10.2000, 32,9 miljonit sõna)
- ajaleht "Eesti Päevaleht" (18.10.1995 - 31.10.2007, 87,9 miljonit sõna)
- ajaleht "SL Õhtuleht" (1997-2007, 45.5 miljonit sõna)
- ajaleht "Eesti Ekspress" (09.08.1996 - 29.11.2001, 7,2 miljonit sõna)

Uurimistöös on kasutatud 39 märksõnu. Siinsesse töösse on valitud järgmised sõnad: *aju, algus, eelmine, elu, endine, eru, haigus, haru, hinge, ida, järve, jõgi, käsi, kaugus, kauplus, kava, keskus, kino, klubi, kodu, mälu, nägu, õigus, oja, oluline, pere, praegune, raba, riik, saamine, suur, suurus, talu, tuba, tõeline, toru, udu, uus, võsa*.

Sobivat sõnade valides on lähtutud sellest, et nendest on võimalik moodustada nii pikka kui ka lühikest sisseütleva vormi. Näitsõnade oluline valikukriteerium on sõna

¹ <http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/index.php?lang=et>

² <http://www.keelevaab.ee/>

ja vormi sagedus Eesti kirjakeele sagedussõnastiku järgi. Uurimisel kasutatakse kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit. Uurimistulemused on esitatud tabeli kujul.

Teoreetiline osa pärineb loomuliku morfoloogia teooriast, millest lähtuvaid uurimusi on Eestis varem avaldanud Kristiina Ross, Toomas Help, Peeter Päll, Martin Ehala, Mati Hint jt. Loomuliku morfoloogia teooria kohta on kasutanud mitu allikat, kuid põhiallikaks on Kati Kio magistritöö „Sisseütleva käände kasutus eesti kirjakeeles“, kus seoti sisseütleva käände pika ja lühikese vormi kasutamine loomulikkusprintsipidega, samuti Teoreetiline keeleteadus Eestis II, kus vaadeldakse loomuliku morfoloogia teoreetilisi lähtekohti.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Esimeses antakse ülevaade loomuliku morfoloogia teooriast ning selle põhiprintsiipidest. Teises – käsitletakse illatiivi kasutussagedust ja ajakirjanduskeele muutumise nähtusi ning kolmandas – püütakse leida seoseid uurimistulemuste ja loomuliku morfoloogia vahel ning püütakse välja selgitada, mis põhjustel eelistavad keelekasutajad üht lõpuvarianti teisele.

1. LOOMULIKU MORFOLOOGIA TEOORIA

Selles peatükis vaadeldakse loomuliku morfoloogia teoreetilisi lähtekohti. Lähemalt vaadeldakse keelesiseseid printsiipe ja keeleväliseid põhjusi, millega võib seletada loomulikku morfoloogilist muutumist. Samuti käsitletakse loomulikkuse seost sagedusega.

Keele muutumine on loomulik nähtus, mida kirjeldab loomuliku morfoloogia teooria, mille arendasid 1970. aastate lõpus välja Wolfgang Ullrich Dressler, Willi Mayerthaler, Oswald Panagl ja Wolfgang Ullrich Wurzel. Eestis on selle teooriaga tegelnud ning on avaldanud oma uurimused K. Ross, T. Help, P. Päll, M. Ehala, M. Hint jt. Morfoloogiateoorias kasutas terminit *markeeritus* Praha koolkonna esindaja Roman Jakobson, kelle tööd inspireerisid edasisteks loomuliku morfoloogia uurimusteks lisaks loomulikule fonoloogiale. *Loomulik* ja *markeerimata* on sünonüümid, samuti kasutatakse sünonüüme *markeeritud* ja *ebaloomulik* (Dressler jt 1987: 3; Dressler 2005).

Morfoloogiline nähtus on loomulik ehk markerimata, kui see:

- on laialt levinud paljudes maailma keeltes;
- on keelemuutustele suhteliselt vastupidav;
- tekib keelemuutuse peamiselt analoogimuutuse kaudu;
- omandatakse lastekeeles varakult;
- on suhteliselt mõjutamata kõnehäiretest;
- on suhteliselt mõjutamata kõne- ja keelevigadest;
- on keeles kõrge sageduse ja laia levikuga. (Bauer 2003: 254)

Loomuliku morfoloogia teooria püüab leida keelemuutustes sellist loomulikku mudelit, millele vastavad võimalikult paljud morfoloogilised nähtused. Teooria aitab seletada võimalikke muutusi morfoloogias. Loomulikus morfoloogias eristatakse universaalseid ja keelesiseseid loomulikkusprintsiipe, mis oli välja arendatud W. Wurzeli, W. Dressleri ja W. Mayerthaleri töödes. Universaalsed printsiibid ehk põhiprintsiibid, mis kehtivad kõikides keeltes, need on

- **ülesehituslik ikoonilisus:** rohkem vormi > rohkem tähendust;
- **ühtsus:** üks vorm > üks funktsioon;
- **läbipaistvus:** üks vorm > üks tähendus.

1. Ülesehituslik ikoonilisus: rohkem vormi > rohkem tähendust.

Ikoon on keelemärk, mis osutab sarnasusele märgi struktuuri ja objekti vahel, mida märk esindab (tähistaja ja tähistatava vahel). Ülesehitusliku ikoonilisuse kohaselt väljendatakse enamat tähendust enama vormiga. Rohkem ikooniline on loomulikum ja vähem ikooniline ebaloomulikum. Semantiliselt enamat kodeeritakse ka vormiliselt enamana, näiteks mitmuse vormis on rohkem tähendust kui ainsuse vormis, seega on mitmusel eraldi tunnus (Bauer 2003: 255). Nt, eesti keeles tuleks *sse*-lõpulist sisseütlevat vaadelda lühikese sisseütlevaga võrreldes. Lühike sisseütlev on vähem ikooniline kui *sse*-lõpuline, sest sellel puudub käändelõpp, mis viitaks keerukamale vormile ja see näitab, et on toimunud sõnavormi staatuse muutumine (nt *tal*: *tallu*). Markeerimata sisseütlev on mitteikooniline (nt vorm *riiki*), sest puudub lühikese sisseütleva lõpp ning lisaks ühtib see vorm täielikult ainsuse osastavaga (Pedaja; Kio 2006:128).

2. Ühtsus: üks vorm > üks funktsioon.

Ühtsuse kriteeriumi järgi peab ühele tähistatavale vastama vaid üks tähistaja, näiteks kasutatakse ühe grammatilise kategooria väljendamiseks alati sama vormitunnust. Tähistatav on maksimaalselt ühtne, kui sellele vastab ainult üks tähistaja (Carstairs-McCarthy 1992: 219). Niiviisi võib järeldada, et üht grammatilist kategooriat väljendatakse alati sama vormitunnusega. Ka rööpvormide puhul ei saa olla ühtsust, sest sama käände väljendamiseks on mitu vormitunnust. Samal vormil võib olla ka mitu funktsiooni, näiteks *akvaarium*-tüüpi sõnade ainsuse partitiiv ei ole ühtne, sest samal vormil on kolm funktsiooni: vorm *akvaariumi* võib olla tõlgendatav nii ainsuse genitiivi, partitiivi kui ka lühikese illatiivina. Nt eesti keele *sepp*-tüüpi sõnade lühikest sisseütlevat (nt *riiki*) ei saa pidada ühtseks, sest ilma kontekstita pole võimalik otsustada, kas tegemist on ainsuse sisseütleva või osastava käände vormiga (Pedaja; Kio 2006:129).

3. Läbipaistvus: üks vorm > üks tähendus.

Läbipaistvus tähendab, et vormi ja tähenduse vahel on täielik kattuvus. Kõige läbipaistvamad keeled on aglutineerivad keeled, kus enamasti vorm ja tähendus kattuvad. Nii võivad aga sõnad liiga pikaks muutuda. Flekteerivad keeled, mille omadusi on ka eesti keelel, säilitavad sõnavormi läbipaistvuse arvelt võimalikult lühikesena (Bauer 2003:256–257). Nt pika sisseütleva lõpp *–sse* on läbipaistev, sest alati väljendab sama tähendust. Lühikese sisseütleva juhul hoitakse sõnavormid

lähipaistvuse arvelt võimalikult lühikesed, millega rahuldatakse keelekasutaja ökonoomsustootlust (Kio 2006: 32).

1.2. Keelesisesed loomulikkusprintsüübid

W. Dressler toob loomulikkuse printsüüpidena välja ka keelesüsteemile vastavuse, morfoloogiliste klasside (peamiselt muuttüüpide) stabiilsuse ja produktiivsuse (Dressler 1987; Wurzel 1989).

1. Keelesüsteemile vastavus.

Iga keele muutesüsteemil on spetsiifilised struktuuriomadused, mis eristavad seda teiste keelte muutesüsteemidest (Dressler 1987: 62). Kõnelejad teevad endale selgeks struktuuriomadused, mis on omased konkreetse keele morfoloogiale ja moodustavad selle keele morfoloogilise struktuuri. Sellised omadused juhivad muutusi keeles, isegi kui nad lähevad vastuollu universaalsete printsüüpidega. (Bauer 2003: 259) Seega on keelesüsteemile vastavus loomuliku morfoloogia esindajate arvates keelemuutuste peamiseks põhjustajaks. Morfoloogiliste muutuste (keelesüsteemi lihtsustumise) protsessis kaotatakse keelest selle süsteemiga sobimatud nähtused, et keel jääks kõnelejate jaoks õpitavaks ja kasutatavaks (Dressler 1987: 66).

Keelesüsteemile vastavus on üks süsteemist sõltuva morfoloogilise loomulikkuse vormidest, vastandudes keelesüsteemist sõltumatule morfoloogilisele loomulikkusele. Keelenähtus vastab keelesüsteemile, kui see kohaneb selle normaalsete ja loomulike mallidega, st struktuuri määravate omadustega. (Wurzel 1989: 112) Nt eesti keeles rõhk on esimesel silbil, seega võib ka võõrsõnade kohanemisel märgata tendentsi, et rõhk liigub järgsilbilt ettepoole ja sõna lõpus ülipikk konsonant võib lüheneda (nt *hostell*: *hostel*).

2. Muuttüüpide stabiilsus.

Morfoloogilistel klassidel on erinev staatus. Muuttüüpe saab staatuse järgi jagada kolme rühma:

1. **stabiilsed** muuttüübid, millel pole täiendtüüpe või on neil väiksemad täiendtüübid. Nt eesti keeles stabiilsed on *koi*-, *tubli*-, *sepp*- ja *õpik*-tüübid;
2. **ebastabiilsed** muuttüübid, millel on tugevamad ehk suuremad täiendtüübid ning mis loovutavad sõnu stabiilsetesse täiendtüüpidesse. Nt eesti keeles *number*-tüüp;
3. stabiilsuse suhtes **neutraalsed** tüübid, millel on sama tugevusega (võrdselt kasutatavad) komplementaarsed tüübid. Nt eesti keeles *kontsert*-tüüp, mis

kaotab sõnu *õpik*-tüübile, nt *kolumn*: *kolumnit*, *meikap*: *meikapit* (Pedaja 2006: 12–15).

Stabiilsed muuttüübid on markeerimata ja ebastabiilsed muuttüübid markeeritud, nt *õpik*-tüüp on markeerimata (nt *teller*: *telleri*) ja *number*-tüüp on markeeritud (nt *singel*: *singli*).

Muuttüübi stabiilsus ja süsteemiga ühildumine hõlmavad süsteemist sõltuva loomulikkuse ja keeletespetsiifilise normaalsuse nähtuse diapasooni. Tüübi stabiilsus sõltub muuttüübi kui terviku staatusest. Tüübi stabiilsuse erinev määr põhjustab üleminekut ühest muuttüübist teise (Wurzel 1989: 72).

3. Produktiivsus.

Produktiivsus on mingi morfoloogilise nähtuse võime allutada endale uusi sõnu (Kross 1984: 4). Morfoloogias seotakse produktiivsuse mõistet enamasti tuletus-, mitte muutemorfoloogiaga. Protsess on täpselt nii produktiivne, kui palju see suudab produtseerida keelde uusi vorme. (Bauer 2003: 70)

(Kross 1984: 9–10) toob välja kolme tüüpi morfoloogilisi nähtusi:

- ebaproductiivsed – omased ainult omasõnadele; sõnatüübid, mis niisugustele nähtustele alluvad, on suletud; nt *tütar*-tüüp, laadivahelduslikud tüübid, tugevneva vältevaheldusega noomenitüübid;
- poolproduktiivsed – omased ainult oma- ja tehissõnadele; vastavad sõnatüübid on poolavatud (sellele allub ka mõni aktiivse tuletusliitega sõnarühm: vöörtüvi+omasufiks = omasõna, nt *raudne*-tüüp: *imaginaarne*, *kreatiivne*);
- produktiivsed – hõlmavad ka vöörsõnu; vastavad sõnatüübid on avatud. Muuttüübid on muutemorfoloogias jagatud produktiivseteks ja ebaproductiivseteks.

Muuttüübi produktiivsuse peamine kriteerium on avatus, nt *sepp*- ja *õpik*-tüübid.

Ülesehituslik ikoonilisus, ühtsus ja läbipaistvus, keelesüsteemile vastavus ja muuttüüpide stabiilsus on produktiivsed (Dressler jt 1987: 7). Produktiivsuse mõiste on kasutusel ka „Eesti keele grammatikas“, kus eesti keele morfoloogia on jagatud aktiivseks ja passiivseks. Aktiivne morfoloogia hõlmab vormimoodustuse osa, milles reeglid rakenduvad lähtuvalt sõna algvormi fonoloogilis-derivatiivsest struktuurist. Aktiivses morfoloogias ei vaja kõneleja õige vormi moodustamiseks mingit lisainfot selle sõna kohta. Passiivne morfoloogia hõlmab osa vormimoodustusest, milles algvorm ei määra üheselt, milliste reeglite abil sõnavorme moodustada. Kõneleja vajab vormimoodustusel konkreetse sõna kohta lisainfot, sest vajaliku vormi moodustamiseks ei saa kasutada sõna algvormi struktuurist automaatselt johtuvaid reegleid.

Produktiivsus pole „Eesti keele grammatikas“ siiski piisavaks tingimuseks, et nähtus oleks aktiivne, aga ebaproduktiivsus on piisavaks tingimuseks, et pidada nähtust passiivseks. (EKG 1995:126–128)

1.3. Loomulikku morfoloogiat mõjutavad keelevälised põhjused

Kõnelejad peavad vastuvõetavamaks seda, mis on levinud nende keeles, nii et keelesisesel ja universaalse loomulikkuse vastuollu sattumisel on eesõigus keelesisesel loomulikkusel (Dressler 1987: 61–62). Lisaks keelest tulenevatele teguritele mõjutavad keelekasutajat suhtlemisel ja vormide valikul ka keelevälised põhjused.

Keelevälised põhjused jagunevad:

- **neurobioloogilised** tegurid: see põhjus sisaldab psühholoogilisi tajupiiranguid ja vastuvõtuprotsessi. Tähtsamad (neuro)psühholoogilised tegurid hõlmavad mäluipiiranguid, informatsiooni talletamise ja taastamise piiranguid ning valikulise tähelepanu piiranguid infot tootes või tajudes;
- **sotsiokommunikatiivsed** tegurid: see põhjus on seotud keele kommunikatiivse funktsiooniga. Keeles tuleb arvestada sotsiaalsete faktoritega, nt peab kõnelejal olema empaatiavõime kuulaja vastuvõtja rolli suhtes. Kõneleja peab balansseerima teksti produtseerimise (kõneloome) ja kuulajale tekstist arusaamise võimalikult lihtsaks tegemise (kõnetöötluste) vahel. Kõik see oleneb kõnesituatsioonist, kõneleja ja kuulaja sotsiaalsetest rollidest ning sellest, mida kuulaja tahab kõneleja arvates kuulda.

Keelevälistest faktoritest ei tulene lingvistiline struktuur, aga nad piiravad lingvistiliste (sh morfoloogiliste) tehnikate valikut (Dressler 1987: 11–12).

1.4. Loomulikkuse seos sagedusega

Eeldatakse, et morfoloogilised nähtused muutuvad järk-järgult loomulikumaks, muutes kolm universaalset printsiipi omavahel sarnasemaks. Mida loomulikum on protsess või nähtus, seda sagedamini see ilmneb. (McMahon 2002: 99)

Sagedus ei põhjusta loomulikkust, vaid on loomulikkuse tulemus (loomulik vorm on sagedane).

Joan Bybee väidab, et sagedasi vorme on raskem korrapärastada või morfoloogiliselt muuta. Selle tulemuseks on, et ebaregulaarsed muutevormid on kõrgema sagedusega. Bybee toob veel välja, et mida sagedam on paradigma liige, seda suurem tõenäosus on sel saada uute analoogiavormide aluseks (Bybee 2010: 25).

Wurzel toob saksa keelest näiteid keelesüsteemile vastavuse ja sageduse vastastikmõju kohta. Nt käändsõnad *der Radius*, *das Fresko* - tüvi muutub käändeparadigmas; *das Zimmer*, *der Hund* - tüvi ei muutu. Saksa keeles ei ole tüvemuutus keelesüsteemile vastav omadus. Tüvemuutus esineb väga väheste käändsõnadega, mis ei ole omasõnad ja esinevad väga harva, st neil on väike sagedus. Nii et harvemad sõnad on vähem keelesüsteemile vastavad ja seetõttu tunduvad emakeelekõnelejale intuitiivselt vähem „õiged“ (Wurzel 1989: 90).

Joseph H. Greenberg on väitnud, et sagedus võimaldab seletada keeles varjus olevaid nähtusi ja protsesse, püstitada hüpoteese ja ennustada. Sageduse arvessevõtmist on ta pidanud oluliseks ka markeerituse hierarhia esiletoomisel (Greenberg 1990: 218–220).

Kuigi kasutussagedus pole keelestruktuuri asümmeetrilisuse esiletoomisel kõige olulisem, seletab see siiski, et suhteliselt sagedamini kasutatud keelendeid (keeleline väljend, keelekasutuse ühiku (nt sõna) vahetu vorm) tajub kõneleja tavalise, lihtsa ja seega loomulikuna, suhteliselt vähem sagedasi keelendeid aga suhteliselt keeruka ja vähem loomulikuna, harva esinevaid keelendeid peetakse kas ebaloomulikuks või erandlikuks, individuaalseks (Eslon 2010:17).

2. ILLATIIVI KASUTUSSAGEDUS JA AJAKIRJANDUSKEEL

2.1. Sisseütleva sõnavormide kasutussagedus

Keelesüsteemi kirjeldamisel tuleb arvestada keele kasutust.

J. Greenbergi järgi „kasutussagedus on grammatiliste kategooriate kujunemise alaliselt kohalolev ja tugev mõjutaja ning aitab seega seletada momendil kehtivat olukorda“ (Greenberg 1966: 69).

J. Bybee sõnul sagedus ehk kordumine etendab grammatika kujunemisel oma osa, sest inimene on korduvuse suhtes vastuvõtlik (Bybee 2007: 8).

M. Haspelmath ütleb, et „Minu seisukoht on, et sagedus tekstis (s.t. eelkõige igapäevases kõnes) on see põhiline nähtus, mis seletab suurt hulka muid lingvistilisi nähtusi“ (Haspelmath 2006).

Kasutussageduse arvestamine võimaldab tuua selgust eesti ja muude keelte sõnamuutmise kirjeldustesse ning seletada ühesuguse häälikulise või liitelise ehitusega sõnade kuulumist erinevatesse muuttüüpidesse. Teksti- ja sõnastikusageduse jaotuse alusel saab teha selliseid järeldusi morfoloogiliste nähtuste reeglipärasuse ja produktiivsuse kohta (Kaalep 2009).

Teiste käänete hulgast vajab ainsuse sisseütlev eraldi vaatlemist. Eesti lühike sisseütlev on tavalisem kui pikk sisseütlev (Hasselblatt 2000).

Ainsuse sisseütleval on kaks vormi, pikk ja lühike, mida kasutatakse umbes võrdsel määral. EKK (2007: 207) järgi on lühikese sisseütleva moodustamine täiesti erinev muude sõnavormide moodustamisest ning tema kasutus on kõikuv, seetõttu ei arvestata teda ei tüvemuutuste kirjeldamisel ega muuttüübikuuluvuse määramisel. Lühikest sisseütlevat käsitletakse kui erandlikku ja kõrvalist vormi (EKK 2007: 245-246). Ehk teiste sõnadega, lühikest sisseütlevat ei püütagi kirjeldada kui eesti käänamissüsteemi regulaarset osa (Kaalep 2009: 416).

Ainsuse sisseütleval on pikk e. *sse*-lõpuline vorm ning lühike vorm, mille vormistiku esitus on eri allikates erinev, sõltuvalt sellest, kuidas jagatakse käändevorm tüveks ja lõpuks ning kuidas käsitletakse tüve kuju muutust. Ü. Viksi järgi võib lõpp olla *-tte*, *-de*, *-se*, või puududa, nt. *kätte*, *suurde*, *harjutusse*, *seminari*. K. Kio (2006) ja EKK (2007) eristavad puuduva lõpuga vormide hulgas veel tüve sisekaashääliku pikendamist ning lõppe *-ha*, *-he*, *-hu*, *-da*, nt *pessa*, *maha*, *pähe*, *suhu*, *mõnda* (Kaalep 2009: 417).

Konkreetsse lõpu valik sõltub ilmselt sõna kasutussagedusest ja häälikulisest või liitelisest kujust ega ole tingitud näiteks stiilist või isiklikest eelistustest – selleks on eri sõnade poolt ainult ühe lõpu eelistamine liiga massiline (Kaalep 2009: 418).

Lastekeele uurijate andmetel omandavad eesti lapsed lühikest sisseütlevt varem kui pikka: „... aglutinatiivne käändelõpp *-sse* peaks olema läbipaistvam kui lühike illatiiv, kuid ometi omandavad eesti lapsed lühikese illatiivi, mis on sisendkeeles sagedasem ega ole pikem kui kaks silpi, varem.“ (Argus 2008: 27). Üldlevinud seisukoha järgi omandatakse produktiivsed muutmismallid varem kui mitteproduktiivsed (Kaalep 2009: 418).

Sisseütlevat käänat on kehtiva kirjakeele normi kohaselt mitmes muuttüübis võimalik moodustada nii pika kui lühikese vormina. See on viinud mõned uurijad mõttele, et tegelikult ongi tegemist kahe erineva käändega; et vormi valik sõltub konkreetse sõna või tema poolt laiendatava verbi tähendusest; et vormi valik on määratud stilistiliste või konkreetse keelekasutaja eelistustega; et lühike sisseütlev ei olegi justkui kirjeldatav eesti sõnamuutmise süsteemi orgaanilise osana – erinevalt pikast sisseütlevast. Käändevormide kasutuse andmed tekstikorpusest näitavad siiski, et lühikese sisseütleva eelistus tuleneb lihtsalt sõna häälikulisest või tuletislikust kujust (Kaalep 2009: 411-425).

Oluline on ka Valter Tauli esitatud ökonoomsusprintsip, mille kohaselt peab kõnelemisele ja kuulamisele vajaminev jõukulu olema võimalikult väike. Ökonoomsusega on seotud ka väljendi lihtsuse nõue: mida lihtsam on keeleline struktuur, seda lihtsam on kõnelemine ning seda vähem on võimalusi vea tegemiseks (Kio 2006: 5).

2.2. Ajakirjanduskeel

Ajakirjandusel on keele kujundamisel oluline tähtsus. Viimastel aastatel on meedia osakaal inimese elus järjest suurenenud. Siit võib järeldada, et keel, mida inimene päevast päeva erinevate meediakanalite vahendusel kuuleb ja loeb, kinnistub tema enda keelekasutusse. Millist keelt kasutab ajakirjandus, sellist kasutab ka suur osa seda tarbivatest inimestest.

Ajakirjanduse kaudu tuleb keelde uut leksikat. Samuti aitab ajakirjandus kaasa uute terminite kodunemisele keeles. Teisalt kordab ta pidevalt väga suurt osa keele põhisõnavarast (Kasik 2003a).

Ajakirjanduskeel on üks keele allkeeltest, täpsemalt ühe kindla valdkonna keelekasutus. Kuna ajakirjanduse ülesanne on vahendada informatsiooni väga

erinevatest eluvaldkondadest, siis kasutab see väga mitmete allkeelte sõnavara, sealhulgas ka erinevate oskuskeelte sõnavara (Kasik 2003b).

Ajakirjandusel on määrav osa meie emakeele säilitamisel ja arendamisel. Ajaleht toetab uue keeleaine tulekut ja kodunemist keeles, kasutades sõnu ja väljendeid, mida inimeste loov keelevõime on eri kõnesituatsioonides sünnitanud. Selle kõrval kordab meedia päevast päeva suurt osa sellest emakeele tuumast, põhisõnavarast, mis on pärit aastasadade ja aastatuhandete tagant (Kasik 2004: 5-14).

Keele ehitus ja keelereeglid muutuvad, kõige rohkem muutuvad aga keelekasutustavad. Eestis on keelekasutustavade muutumine olnud väga järsk, nii nagu ka ühiskond on muutunud järsku ja täielikult.

Uurimuste ajavahe laseb hinnata muutuste dünaamikat (nt Kallaste 2001; Kullama 2005; Kussmann 2001; Laht 2006; Leemets 2002; Mägedi 2003; Pedak 2007 jt), kui kirjakeele sõnaraamatud peegeldavad keelekorralduse pingutust muutusi suunata, siis ajakirjandus peegeldab keelekasutaja eelistusi. Keelekasutajad püüavad keele grammatilist süsteemi enda jaoks selgemaks, loomulikumaks muuta.

Suulises keeles on hästi jälgitavad keele muutumist kajastavad nähtused: häälikute lühenemine, kokkusulamine ja kadu. Mõningad lühenenud vormid esinevad väga regulaarselt ega sõltu pelgalt kõneleja rõhutamissoovist.

Keel, nii suuline kui ka kirjalik, on olemas kasutaja jaoks ning kasutajad üldistavad sellest enda jaoks loomulikud seaduspärasused, mis teataval juhul võivad viidata laiematele muutustendentsidele. Osa igapäevakeelseid lühenemisi on konventsionaliseerunud, mõnel juhul on lühivormid isegi kasutusel algvormidest erinevates funktsioonides või positsioonides (Hausenberg 2009: 249).

Ajakirjanduskeel on muutunud kõnekeelsemaks, neutraalse sõnavara asemel kasutatakse stiilse värvinguga leksikat. Kirjutatakse seda, mis müüb. Kuna vaba aja ja harrastuse osatähtsus ajakirjanduse temaatikas kasvab, mõjutab see keelekasutust ning kõnekeele ja ajakirjanduskeele vaheline erinevus on hakanud kiiresti kahanema (Kasik 2004: 8–11).

Iga keele arengus on tema muutumine täiesti loomulik nähtus. Üha kiiremini arenev majandus, tehnika ja teadus toovad keelde uusi sõnu, teisalt hakkavad keelest kaduma sõnad, mille kasutamine pole enam otstarbekas. Kõige kiiremini muutub keeles sõnavara, kuid grammatikagi ei jää muutustest puudutamata (Habicht 2006: 12). Sõnavara kiire muutumise põhjuseks on eelkõige keelevälised tegurid: väljendusvajadus, kontaktkeeled ja keelehoiakud, mida suurel määral mõjutab meedia – seega keelekasutajad (Hausenberg 2009: 257). Külli Habicht väidab, et

paljud keelekasutajad viivad keeles sisse algul vaid üksikuid muudatusi, kuid kui nendemuudatuste kasutajaskond laieneb, tekivad juba seaduspärasused, millele aja jooksul võib järgneda ka kirjakeele normi muutmine (2006: 19).

Kokkuvõtteks võib öelda, et meediakeeles on hästi jälgitavad morfoloogilised muutused. Selle põhjuseks on meediakeele muutmine kõnekeelsemaks, kus keelekasutajad püüavad sageli kasutatavaid sõnu enda jaoks selgemaks ja loomulikumaks muuta. Seda kajastab ka tendents kasutada lühikest sisseütleva vormi, mis esinevad meediakeeles regulaarselt lühendatud vormis. See on seotud ka sellega, et keelekasutaja püüab ökonoomselt hakkama saada ning kasutada lühikest vormi info edastamisel.

Järgmises peatükis käsitletakse uurimistulemusi ning nende analüüsi loomuliku morfoloogia seisukohalt, meediatekstide põhjal otsitakse vastust küsimusele, kas keelekasutaja eelistab tarvitada oma kõnes pikka või lühikest vormi.

3. ILLATIIVI RÖÖPVORMIDE KASUTUSSAGEDUS

Bakalaureusetöös vaadeldakse sisseütleva vormi kasutussagedust ajakirjanduskeeles. Sobivaid sõnu valides on lähtutud sellest, et nendest on võimalik moodustada nii pikka kui ka lühikest sisseütleva vormi. Näitesõnade oluline valikukriteerium on sõna ja vormi sagedus „Eesti kirjakeele sagedussõnastiku” järgi. Otsingute tegemisel on sisestatud otsitava näitesõna pika vormi märkusega “*sg ill – singular illatiiv*” ja lühikese vormi märkusega “*adt – aditiiv*”, et vastuseks tuleks sobiv sõnavorm. Uurimisel kasutatakse kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit.

Siinsesse töösse valiti järgmised sõnad: *aju, algus, eelmine, elu, endine, eru, haigus, haru, hinge, ida, järve, jõgi, käsi, kaugus, kauplus, kava, keskus, kino, klubi, kodu, mälu, nagu, õigus, oja, oluline, pere, praegune, raba, riik, saamine, suur, suurus, talu, tuba, tõeline, toru, udu, uus, võsa*. Samuti need näitesõnad kasutakse kirjakeeles suhteliselt sagedalt ning on võimalik leida lahenduse, miks pikka või lühikest sõnavormi eelistatakse. Analüüsitav materjal on võetud Eesti Keele Koondkorpusest ³ ja Keeleveebist ⁴, kust on valitud ajakirjandustekstid. Uurimistulemused on esitatud tabeli kujul (vt Lisa 1-4).

Analüüsitav materjal pärineb ajalehtedest:

ajaleht "Postimees" (27.11.1995 - 10.10.2000, 32,9 miljonit sõna)

ajaleht "Eesti Päevaleht" (18.10.1995 - 31.10.2007, 87,9 miljonit sõna)

ajaleht "SL Õhtuleht" (1997-2007, 45.5 miljonit sõna)

ajaleht "Eesti Ekspress" (09.08.1996 - 29.11.2001, 7,2 miljonit sõna)

Iga näitesõna puhul on välja toodud pika ja lühikese vormi kasutus ajalehtede lausetes. Edasiselt esitan näitlauseid märksõna järgi:

[1] Postimees 1997: *Valgus läheb läbi silma otse **ajusse**.*

[2] Eesti Päevaleht 1998: *Kuidas signaal **ajju** jõuab, pole veel päris täpselt selge.*

[3] Postimees 2000: *Jõuame taas **algusesse** - oluline on haritus.*

[4] SL Õhtuleht 2004: *Nüüd läheme tagasi aprilli **algusse**.*

[5] Eesti Päevaleht 2007: *Tema suuremad debatid jäävad **eelmisesse** aastatuhandesse.*

[6] SL Õhtuleht 2006: *Aga nüüd taas tagasi **eelmisse** sajandisse.*

[7] Eesti Ekspress 2000: *Järsku ilmusid minu **elusse** värvid.*

[8] Eesti Päevaleht 1996: *Oli ainult küsimus, et kas jääb **ellu** või mitte.*

[9] Postimees 2000: *Ta ei usu, et miski võiks teda veel **endisesse** ellu tagasi pöörata.*

[10] Eesti Päevaleht 1997: *Tagasi **endisse** sihtjaama jõuavad nad ehk aastakümnete pärast.*

³ <http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/index.php?lang=et>

⁴ <http://www.keeleeveeb.ee/>

- [11] Eesti Päevaleht 1999: **Erru** saadeti ka tema õhujõudude komandörist vend.
- [12] Postimees 1996: Loomulikult kardame nakatuda mõnesse **haigusesse**.
- [13] Eesti Päevaleht 2007: Linde on sel ajal **haigusse** surnud või haigusehirmus hukatud 200 miljonit.
- [14] SL Õhtuleht 1999: Esimesel kursusel läks ta tööle Inglise uudisteagentuuri Newsnet **harusse**.
- [15] Postimees 1996: Nende suunamine **harru** X jätab millestki ilma teised valdkonnad.
- [16] Eesti Päevaleht 2001: Pärast jõulu-nimelise söögiorgia enam-vähem edukat üleelamist puged **hingesse** lootus, et ehk õnnestub aastavahetuse aeg sedakorda ilma hullemata ületoitumiseta ühele poole saada.
- [17] SL Õhtuleht 1999: " **Hinge** tuli rahutus, kui poja asemel kuulsin telefonis võõraste meeste juttu".
- [18] Eesti Päevaleht 2003: Lasnamäel 6. korruse aknast (vaade on **idasse**).
- [19] Eesti Ekspress 1996: Veel kuus aastat tagasi läks peaaegu kogu toodang **itta**.
- [20] Eesti Päevaleht 1996: Harku **järve** toodi kalu.
- [21] SL Õhtuleht 2007: Samasse **jõkke** kaks korda astuda ei saa.
- [22] Eesti Päevaleht 1996: Hea, et neid lehekülgi pole kokku kolmsada kaheksateist tuhat, aga kuradi kombel kahju, et neid ainult ükssada kolmkümmend kuus meile parhilla **käesse** jagus.
- [23] Postimees 2000: Need saab **kätte** ka kiiremini.
- [24] Eesti Päevaleht 1996: Igal isendil on hing, **kaugusesse**, kõrgusesse kaasa kiskuv nõialing.
- [25] Postimees Extra 2000: Dvorak avastab mustlased, aga hoiab neist ohutusse **kaugusse**.
- [26] SL Õhtuleht 2003: Elan maal ja probleemiks on muutunud liikumine valda, **kauplusesse**, arsti juurde.
- [27] Eesti Päevaleht 1996: **Kauplusesse** pääses ta ainult tänu kahele turvamehele.
- [28] Postimees 2000: Kuidas suhtute opositsiooni **kavasse** saata Eesti Panka taas riigikontroll?
- [29] Eesti Päevaleht 2002: Turniir kuulub NEYBL-i mängude **kavva**.
- [30] Eesti Päevaleht 2007: **Keskusesse** saabub sekundis viis küsimust, mida töötlevad 130 operaatorit.
- [31] Postimees 1998: „Mis **keskusse** täpselt tuleb, selgub pärast projekti tegemist,“ märkis Lillepalu.
- [32] Eesti Ekspress 2000: **Kinosse** armus Lauri lapsena.
- [33] Postimees 2000: Ta läks **kinno** ja palus, et ma tema eest siin oleksin.
- [34] Eesti Päevaleht 1995: Kõik võitjad kuuluvad **klubisse** PINPIN.
- [35] SL Õhtuleht 2005: On sünnis, et minategelane enne **kluppi** minekut riided selga ajab.
- [36] Eesti Päevaleht 2007: Sel aastal võib Oma **Kodusse** kolida vaid kaksikümmend üliõpilast.
- [37] SL Õhtuleht 2007: Sööme kõhu täis ja **koju** magama.
- [38] Postimees 1999: Seega kirjutab märke **mälusse**.
- [39] Postimees 1999: Mida nähakse, mõeldakse, mis **mällu** jääb.
- [40] Eesti Päevaleht 2000: **Näkku** öelda ei julge seda veel keegi.
- [41] Eesti Päevaleht 2003: Kui selle peale kogu aeg mõelda, võib **ojasse** hüpata.
- [42] Postimees 1996: Puhasti väljavool suunatakse Käo-Kingsepa **ojja**.
- [43] Eesti Päevaleht 2003: „Samas oli selge, et tavalised tegijad nii **olulisse** varustuspunkti ei satu“.
- [44] SL Õhtuleht 1997: Meie **peresse** võeti üks võõras laps.
- [45] Postimees 1995: Tere tulemast „Postimehe“ lugejate **perre**.
- [46] Eesti Päevaleht 2006: Kuumtsinkimine jääb **praegusesse** tootmishoonesse.

- [47] Eesti Ekspress 2000: *Ma riskin isegi väita, et Juri Lotman oma originaalse mõttemaailmaga poleks sobinud **praegusse** õppekavasse.*
- [48] Postimees 1999: „Võtaksin **rabasse** kaasa neid, kelle hinges heliseb muusika,“ ütleb ta praegu.
- [49] Eesti Päevaleht 1996: *Tean, et üksinda ma päris **rappa** ei lähe.*
- [50] Postimees 1999: *Mis inimestest edasi saab, see **riigisse** ei puutu.*
- [51] Eesti Päevaleht 2006: *Paarikümne aastaga saavutati eksport 70-sse **riiki**.*
- [52] SL Õhtuleht 2002: *Valitsusjuht külvas usku euroliidus hakkama saamisesse.*
- [53] Postimees 1998: *Kujutage ette, kui ajakirjanik küsiks Venemaa suursaadikult Tallinnas Aleksei Gluhhovilt, et kuidas ta suhtub mõne Eesti poliitiku **saamisse** valitsusjuhiks.*
- [54] Eesti Päevaleht 1999: *Ai-ai-ai, nüüd ma kukun **suurde** järve.*
- [55] Eesti Päevaleht 1996: *Heeringufileed tükeldatakse sobivasse **suurusesse**.*
- [56] Postimees 1998: *Et äkki õnnestub teha niisuguse mahuga film, mis toob Wiiralti uuesti päevakorda ja nähtavasse **suurusse**.*
- [57] SL Õhtuleht 2004: ***Talusse** ei saadeta suvalisi inimesi.*
- [58] Postimees 2000: *Viis aastat tagasi tõin oma kulul **tallu** elektri.*
- [59] Eesti Päevaleht 2002: *Suurde **tuppa** pääsemiseks tuli avada kaks ust.*
- [60] Eesti Päevaleht 1996: *See aga seaks saareriigi **tõelisesse** ohtu.*
- [61] SL Õhtuleht 2006: *Ta oli noorena väga depressiivne ja sattus 16aastaselt **tõelisse** ummikusse.*
- [62] Eesti Päevaleht 2006: „Puhuge **torusse!**“ ütleb ta juhile.
- [63] Postimees Extra 1996: „Helistan hiljem tagasi,“ ütleb ta **torru**.
- [64] SL Õhtuleht 2007: *Ateena olümpial olin augus, seejärel sattusin nagu **udusse**.*
- [65] Eesti Ekspress 1997: *Millesegi vee ja õhu vahepealsesse sooja **uttu**.*
- [66] Eesti Päevaleht 2000: ***Uuesse** hoonesse tulevad Saksa päritolu trükitehnoloogia.*
- [67] SL Õhtuleht 1998: *Mees läheb **uude** töökohta.*
- [68] Eesti Päevaleht 1998: *Siia tuleb džungel ja maad kasvavad **võsasse** ja kes saab, läheb minema.*
- [69] Postimees 1999: *Nähes inimesi tulemas, jättis varas kraami maha ja jooksis **võssa**.*
- [70] Postimees 1995: *Sellest tulenevalt on kujunenud ka suhtumine **õigusesse**.*
- [71] SL Õhtuleht 2004: *Ma miskipärast ikka veel usun ka sõnavabadusse ehk **õigusse** rääkida ja kirjutada, mis pähe tuleb.*

3.1. Uurimistulemused

Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes Eesti Päevaleht perioodil 1995.-2007.a.

Ajalehes Eesti Päevaleht perioodil 1995.-2007.a. esines sisseütleva käände vorme kokku **53291** korda, nendest oli **3949 (7,4%)** pika sisseütleva ja **49342 (92,6%)** lühikese sisseütleva vormi. Lühikest vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *kätte (15847), tuppa (1776), näkku (1581), suurde (1050), jõkke (680), erru (300), olulisse (29), järve (44)*. Pikka vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *klubisse (908)*.

Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes Postimees perioodil 1995-2000.a.

Ajalehes Postimees perioodil 1995-2000.a. esines sisseütleva käände vorme kokku **21809** korda, nendest oli **1445 (6,6%)** pika sisseütleva ja **20364 (93,4%)** lühikese sisseütleva vormi. Lühikest vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *kätte (9821), uude (1070), tupp (672), näkku (560), suurde (358), erru (225), hinge (126), järve (17), olulisse (6)*. Pikka vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *klubisse (258)*.

Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes (SL) Õhtuleht perioodil 1997-2007.a.

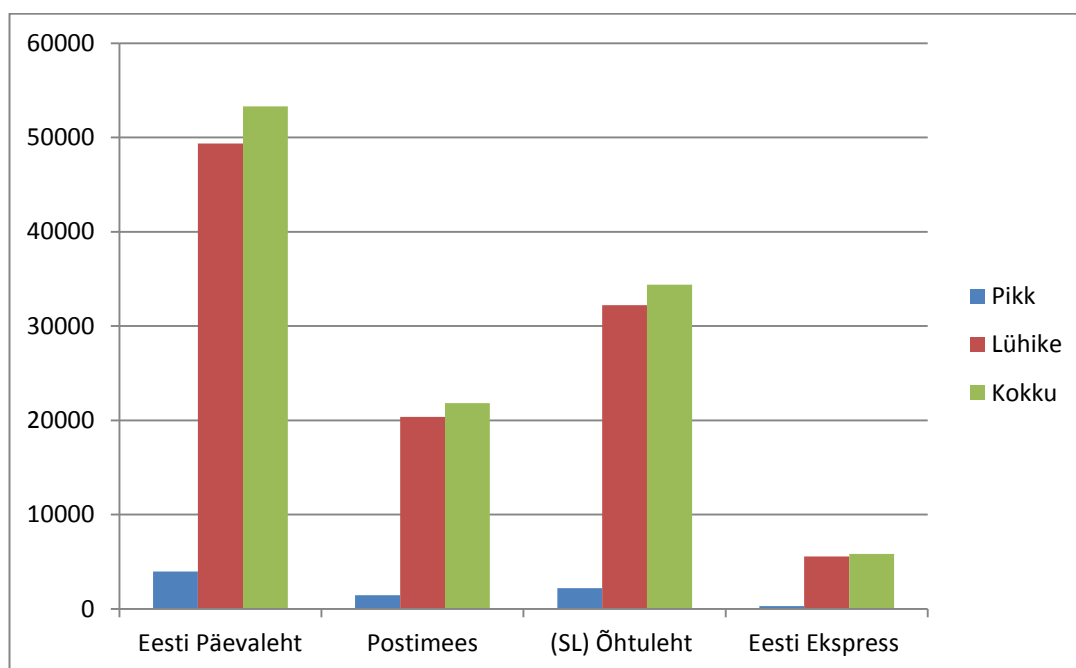
Ajalehes (SL) Õhtuleht perioodil 1997-2007.a. esines sisseütleva käände vorme kokku **34395** korda, nendest oli **2186 (6,4%)** pika sisseütleva ja **32209 (93,6%)** lühikese sisseütleva vormi. Lühikest vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *kätte (9817), tupp (1430), näkku (1399), uude (1090), suurde (622), jõkke (389), erru (195), järve (20), olulisse (9)*. Pikka vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *klubisse (957; 99,8%), harusse (2)*.

Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes Eesti Ekspress perioodil 1996-2001.a.

Ajalehes Eesti Ekspress perioodil 1996-2001.a. esines sisseütleva käände vorme kokku **5814** korda, nendest oli **274 (7,4%)** pika sisseütleva ja **5540 (95,3%)** lühikese sisseütleva vormi.

Lühikest vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *kätte (1556), tupp (236), uude (196), näkku (178), suurde (129), hinge (44), jõkke (36), erru (18), saamise (8), õigusse (5), olulisse (3)*. Pikka vormi oli kasutatud kõikidel juhtudel: *klubisse (69; 97,2%), harusse (1)*.

3.2. Uurimistulemuste analüüs

Joonis 1. Sisseütleva käände vormide kasutussagedus.

Järgnevalt analüüsitakse eespoolset tabelit ning püütakse keelekasutajate eelistustele selgitusi leida. Tulemustest selgub, et ainsuse sisseütleva käände moodustamisel eelistavad keelekasutajad lühikest vormi umbes 90%. Tabelist võime teha järelduse, et ajalehtedes esineb ainsuse sisseütleva lühike vorm kui kõige sagedamini ettetulev vorm. Tabeli andmetega on kooskõlas see, et mida sagedam vorm, seda regulaarsem ta on, nt sõnad *kätte*, *näku*, *tuppa*. Lühikese illatiivi vormides võib jälgida tüve sisekaashääliku pikendamist.

Kokku uurimustulemuses on 115309 näitesõna, nendest 7854 (6,8%) juhul kasutati pikka sisseütleva vormi ning 107455 (93,2%) – lühikest vormi. Näiteks, lühikest vormi on kasutatud kõikidel juhtudel: *kätte* (15847), *tuppa* (1776), *näku* (1581), *suurde* (1050), *jõkke* (680), *erru* (300), *olulisse* (29), *järve* (44).

Sõnades (*eelmisese/elmisese*, *endisesese/endisesese*, *haigusese/haigusese*, *kaugusesese/kängusesese*, *õigusesese/õigusesese*, *olulisesese/olulisesese*) toimub kõrvutiste korduvate sarnaste silpide kokkusulamine (haploloogia). Seda võib põhjendada sellega, et keeltele on omane sõnavormide lühenemine, et need oleksid suhtlevale inimesele võimalikult lihtsad kasutada, et need oleksid vähem markeeritud ning piisavalt ikoonilised ja läbipaistvad.

Puudub ühene vastus küsimusele, miks keelekasutajad eelistavad üht vormi teisele. Siiski võib põhjusi otsida loomuliku morfoloogia teooriast. Loomuliku morfoloogia teooria lähtub sellest, et keelele on omane liikuda lühemate sõnavormide poole.

Kuna tegemist on ajakirjanduskeelega võib väita, et asi on keelevälisistes tegurites, kus mängib suure rolli sotsiaalsed faktorid, milliseid võib siduda ökonoomsusprintsipiga. Keelekasutajal on väikese energiakulu, kui ta võtab vastu lühemat vormi. Loomuliku morfoloogia seisukohalt võib pidada lühike vorm loomulikumaks, sellel juhul kui ta on sagedam.

Lühike sisseütleva vormid *kätte, tuppa, näkku, suurde, jõkke, erru, olulisse* on suuremal sagedusel, neid oli kasutatud 100 % juhtudel. Põhjusi võib otsida loomulikust morfoloogiast, sest loomuliku morfoloogia teooria kohaselt eelistavad keelekasutajad neid muutevorme, mis tunduvad neile intuitiivselt vastuvõetavamad (Dressler 1987: 61). Keelekasutaja püüab ökonoomselt hakkama saada ja loobuda kus võimalik *sse*-käändelõpust.

Sõna *klubisse* kasutati rohkem pikka sisseütleva vormi 100 % juhtudel. Pika vormi eelistamist võib tingida see, et ta on selgem ning lühike vorm *kluppi* on raske hääldada.

Siiski saab uurimistöö näitematerjali põhjal väita, et lühike vorm on oluliselt sagedam kui pikk vorm. Seda võib põhjendada sellega, et sageli kasutatavad sõnad muutuvad vähem markeerituteks ja lühemateks (Bauer 1988: 188)

Loomuliku morfoloogia teooria lähtub sellest, et keelele on omane liikuda lühemate sõnavormide poole. Keelekasutajad eelistavad lühikest vormi ja püüavad vältida *sse*- list sisseütlevat.

KOKKUVÕTE

Töös uuriti 39 erinevat näitsõna: *aju, algus, eelmine, elu, endine, eru, haigus, haru, hinge, ida, järve, jõgi, käsi, kaugus, kauplus, kava, keskus, kino, klubi, kodu, mälu, nägu, õigus, oja, oluline, pere, praegune, raba, riik, saamine, suur, suurus, talu, tuba, tõeline, toru, udu, uus, võsa*. Sobivat sõna valides on lähtutud sellest, et nendest on võimalik moodustada nii pikka kui ka lühikest sisseütleva vormi.

Kokku leidub uurimustulemustest 115309 näitsõna, nendest 7854 (6,8%) juhul kasutati pikka sisseütleva vormi ning 107455 (93,2%) – lühikest vormi.

Materjali aluseks on Eesti Keele Koondkorpuse ⁵ ja Keeleveeb ⁶ ning ajakirjanduskeele tekstid. Töös püüti välja selgitada, kuidas kasutussagedus mõjutab ja muudab tänapäeva kirjakeelt ajakirjanduskeele tekstide põhjal; milliseid vorme keelekasutaja eelistab, kui tal on võimalus valida pikk või lühike vorm; miks tänapäeva kirjakeeles kasvab tendents kasutada lühikest sõnavormi.

Sisseütleva kahe kasutusvariandi võrdlemise tulemuste põhjal võib järeldada, et on suundumus eelistada illatiivi lühikest vormi. Hüpoteesis oletati, et kirjakeele normingule vastavad rööpvormid sisseütlevas käändes ei kasutata võrdsel määral ning on olemas vorme, mis on eelistatumad. Võib väita, et uurimistulemused kinnitavad selle hüpoteesi õigust, – lühikest vormi kasutati (93,2%).

Eelistuste põhjused võivad olla tingitud keelekasutajate isiklikest eelistustest. Kõnelejad eelistavad vorme, mida on mugavam hääldada. Rööpvormi valiku võib tingida ka sõna kasutussagedus (Kaalep 2009).

Tänapäeva kiire kommunikatsiooniga ühiskonnas on tarvis järjest rohkem ja kiiremini informatsiooni vahetada, seega on paljud sõnad muutunud lühemaks. See tähendab, et paljudel sõnadel on jäetud ära kas lõpp või võetud välja mõni silp.

Antud bakalaureusetöö on jõudnud tulemuseni, et ajakirjanduskeel on muutunud kõnekeelsemaks ning ajakirjanikud püüavad edastada suurt infomahtu, kasutades keelekasutajale arusaadavat kõnekeelt. Tänapäeva kirjakeeles kasvab tendents lühikese illatiivi vormi kasutamiseks, sest see variant pakub vähest energiakulu ning toetub ökonoomsusprintsibile. Esineb väljendi lihtsuse nõue: mida lihtsam on keeleline struktuur, seda lihtsam on kõnelemine ning seda vähem on võimalusi vea tegemiseks. Konkreetse lõpu valik sõltub sõna kasutussagedusest ja häälikulisest või liitelisest kujust (Kaalep 2009: 418).

⁵ <http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/index.php?lang=et>

⁶ <http://www.keelevaab.ee/>

SUMMARY

The Frequency of Using Short Illative Form in Written language on the basis of Mass Media

This paper questions the current descriptions of the singular short illative case of Estonian and researches the status of the singular contracted illative *had* and presently has in the Estonian language.

Reasons for such preference might be determined by personal choice. Speakers prefer a form that is more convenient to pronounce. The choice of the parallel form may also be influenced by frequency of word use (Kaalep 2009).

In today's world of rapid communication it is important to exchange information quickly and effectively. Because of that a lot of words have become shorter – this means that many words have lost an ending or a syllable.

It has been found in the present paper that language in magazines has changed to be more colloquial and journalists are presenting bigger volumes of information with the help of colloquial language. A certain tendency grows more popular in modern written language as to use shorter illative forms in order to conserve energy. A simple concept is at play – the simpler the language structure, the simpler is pronunciation and there are fewer possibilities to make a mistake. The choice of an exact word ending depends on frequency of word use and pronunciation or degree of difficulty.

KIRJANDUS

1. Bauer, Laurie 1988. *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh University Press.
2. Carstairs-McCarthy, Andrew 1992. *Current Morphology*. London / New York: Routledge.
3. Dressler et al = Wolfgang U. Dressler, Willi Mayerthaler, Oswald Panagl, Wolfgang U. Wurzel 1987 *Leitmotifs in Natural Morphology*. - *Studies in Language Companion Series* 10. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
4. EKG = Mati Ereht, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995. *Eesti keele grammatika I*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
5. EKK = Mati Ereht, Tiiu Ereht, Kristiina Ross 2007. *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
6. Ehala, Martin; Kaalep, Heiki-Jaan; Kilgi, Annika; Viks, Ülle 2003. *Tänapäeva eesti kirjakeele uurimine : morfoloogia*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.
7. Ehala, Martin 1997. Eesti morfoloogia olemus. *Keel ja Kirjandus* 6: 370-383.
8. Hausenberg, Anu-Reet 2009. Kuhu lähed, Eesti Keel? Sõnavara muutumine jätkub. *Keel ja Kirjandus* 4: 249-259.
9. Habicht, Külli 1964. Meie muutuv kirjakeel. *Oma Keel* 1: 12-19.
10. Habicht, Külli, Leelo Keevallik, Ilona Tragel 2006. Keele muutumine kasutuskontekstis. *Keel ja Kirjandus* 8: 609–625.
11. Hasselblatt, Cornelius 2000. Eesti keele ainsuse sisseütlev on lühike. *Keel ja Kirjandus* 11: 796-803.
12. Kaalep, H-J., Muischnek, K. Eesti kirjakeele sagedussõnastik. TÕ kirjastus. Tartu 2002: 205.
13. Kaalep, Heiki-Jaan 2010. Mitmuse osastav eesti keele käändesüsteemis. *Keel ja Kirjandus* 2: 94–111.
14. Kaalep, Heiki-Jaan 2009. Kuidas kirjeldada lühikest sisseütlevat kasutusandmetega kooskõlas? *Keel ja Kirjandus* 6: 411-425.
15. Kaalep, Heiki-Jaan 1999. Eesti keele ressursside loomine ja kasutamine keeletehnoloogilises arendustöös. TÕ Kirjastus.

16. Kasik, Reet 2008. Meediateksti analüüs: eesmärgid ja metoodika. Tekstid ja taustad. Tartu Ülikooli Kirjastus.
17. Kasik, Reet 2003. Ajakirjanduskeel. TPÜ Kirjastus. Tallinn: 118–148.
18. Kasik, Reet 2004. Muutuv meedia - muutuv keel. Oma Keel 2: 5 - 14.
19. Kio, Kati 2006. Sisseütleva käände kasutus eesti kirjakeeles. Magistritöö. Tartu. <http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2006/b18124021/kio.pdf>
20. Kio, Kati, Pedaja Kati 2006. Loomuliku morfoloogia teoreetilised lähtekohad. – Teoreetiline keeleteadus Eestis II, lk 127–140.
21. Makko, Maris 2008. Kas keegi oskab öelda, kuhu läheb keel? Eesti Päevaleht 15:6.
22. ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Tallinn: Valgus.
23. ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
24. ÕS 2006 = Eesti õigekeelsussõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

LISA 1. Tabel 1. Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes Eesti Päevaleht perioodil 1995-2007.a.

	Eesti Päevaleht 1995-2007	pikk	%	lühike	%	kokku
1	ajusse/ajju	43	27,6	113	72,4	156
2	algusesse/algusse	370	71,4	148	28,6	518
3	eelmisesse/eelmisse	58	56,3	45	43,7	103
4	elusse/ellu	45	0,7	6233	99,3	6278
5	endisesse/endisse	327	82,6	69	17,4	396
6	erusse/erru	0	0,0	300	100,0	300
7	haigusesse/haigusse	121	81,8	27	18,2	148
8	harusse/harru	8	72,7	3	27,3	11
9	hingesse/hinge	3	1,1	281	98,9	284
10	idasse/itta	18	4,0	433	96,0	451
11	järvesse/järve	0	0,0	44	100,0	44
12	jõesse/jõkke	0	0,0	680	100,0	680
13	käesse/kätte	1	0,0	15846	100,0	15847
14	kaugusesse/kaugusse	88	35,3	161	64,7	249
15	kauplusesse/kauplusse	305	63,0	179	37,0	484
16	kavasse/kavva	182	33,6	360	66,4	542
17	keskusesse/keskusse	581	84,4	107	15,6	688
18	kinosse/kinno	17	3,5	467	96,5	484
19	klubisse/kluppi	908	99,9	1	0,1	909
20	kodusse/koju	126	0,9	13687	99,1	13813
21	mälusse/mällu	24	5,9	381	94,1	405
22	näosse/näku	0	0,0	1581	100,0	1581
23	võsasse/võssa	14	9,1	140	90,9	154
24	ojasse/ojja	11	30,6	25	69,4	36
25	olulisesse/olulisse	0	0,0	29	100,0	29
26	peresse/perre	160	23,1	532	76,9	692
27	praegusesse/praegusse	193	88,5	25	11,5	218
28	rabasse/rappa	53	26,9	144	73,1	197
29	riigisse/riiki	5	0,4	1311	99,6	1316
30	saamisesse/saamisse	5	38,5	8	61,5	13
31	suuresse/suurde	0	0,0	1050	100,0	1050
32	suurusesse/suurusse	82	97,6	2	2,4	84
33	talusse/tallu	44	12,6	304	87,4	348
34	toasse/tuppa	0	0,0	1776	100,0	1776
35	tõelisesse/tõelisse	14	29,2	34	70,8	48
36	torusse/torru	101	89,4	12	10,6	113
37	udusse/uttu	15	17,4	71	82,6	86
38	uuesse/uude	3	0,1	2728	99,9	2731
39	õigusesse/õigusse	24	82,8	5	17,2	29
		3949	7,4	49342	92,6	53291

LISA 2. Tabel 2. Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes Postimees perioodil 1995-2000.a.

	Postimees 1995-2000	pikk	%	lühike	%	kokku
1	ajusse/ajju	12	29,3	29	70,7	41
2	algusesse/algusse	152	50,7	148	49,3	300
3	eelmisesse/eelmisse	12	21,1	45	78,9	57
4	elusse/ellu	20	0,7	2731	99,3	2751
5	endisesse/endisse	163	70,3	69	29,7	232
6	erusse/erru	0	0,0	225	100,0	225
7	haigusesse/haigusse	24	47,1	27	52,9	51
8	harusse/harru	14	77,8	4	22,2	18
9	hingesse/hinge	0	0,0	126	100,0	126
10	idasse/itta	8	3,9	199	96,1	207
11	järvesse/järve	0	0,0	17	100,0	17
12	jõesse/jõkke	1	0,4	270	99,6	271
13	käesse/kätte	0	0,0	6821	100,0	6821
14	kaugusesse/kaugusse	22	12,0	161	88,0	183
15	kauplusesse/kauplusse	54	23,2	179	76,8	233
16	kavasse/kavva	76	33,5	151	66,5	227
17	keskusesse/keskusse	166	60,8	107	39,2	273
18	kinosse/kinno	12	5,6	204	94,4	216
19	klubisse/kluppi	258	100,0	0	0,0	258
20	kodusse/koju	65	1,3	4855	98,7	4920
21	mälusse/mällu	12	5,7	198	94,3	210
22	näosse/näku	0	0,0	560	100,0	560
23	võsasse/võssa	7	8,6	74	91,4	81
24	ojasse/ojja	2	11,8	15	88,2	17
25	olulisesse/olulisse	0	0,0	6	100,0	6
26	peresse/perre	94	32,1	199	67,9	293
27	praegusesse/praegusse	133	84,2	25	15,8	158
28	rabasse/rappa	21	19,4	87	80,6	108
29	riigisse/riiki	6	1,3	464	98,7	470
30	saamisesse/saamisse	3	27,3	8	72,7	11
31	suuresse/suurde	0	0,0	358	100,0	358
32	suurusesse/suurusse	30	93,8	2	6,3	32
33	talusse/tallu	18	10,3	156	89,7	174
34	toasse/tuppa	0	0,0	672	100,0	672
35	tõelisesse/tõelisse	8	19,0	34	81,0	42
36	torusse/torru	31	75,6	10	24,4	41
37	udusse/uttu	7	11,7	53	88,3	60
38	uuesse/uude	0	0,0	1070	100,0	1070
39	õigusesse/õigusse	14	73,7	5	26,3	19
		1445	6,6	20364	93,4	21809

LISA 3. Tabel 3. Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes (SL) Õhtuleht perioodil 1997-2007.a.

	(SL) Õhtuleht 1997-2007	pikk	%	lühike	%	kokku
1	ajusse/ajju	20	20,0	80	80,0	100
2	algusesse/algusse	129	46,6	148	53,4	277
3	eelmisse/eelmisse	22	32,8	45	67,2	67
4	elusse/ellu	33	1,0	3377	99,0	3410
5	endisse/endisse	124	64,2	69	35,8	193
6	erusse/erru	0	0,0	195	100,0	195
7	haigusesse/haigusse	43	61,4	27	38,6	70
8	harusse/harru	2	100,0	0	0,0	2
9	hingesse/hinge	1	0,4	222	99,6	223
10	idasse/itta	5	1,3	372	98,7	377
11	järvesse/järve	0	0,0	20	100,0	20
12	jõesse/jõkke	0	0,0	389	100,0	389
13	käesse/kätte	0	0,0	9817	100,0	9817
14	kaugusesse/kaugusse	59	26,8	161	73,2	220
15	kauplusesse/kauplusse	140	43,9	179	56,1	319
16	kavasse/kavva	54	22,0	191	78,0	245
17	keskusesse/keskusse	157	59,5	107	40,5	264
18	kinosse/kinno	7	2,0	347	98,0	354
19	klubisse/kluppi	957	99,8	2	0,2	959
20	kodusse/koju	87	0,8	10232	99,2	10319
21	mälusse/mällu	7	2,5	269	97,5	276
22	näosse/näku	0	0,0	1399	100,0	1399
23	võsasse/võssa	6	7,2	77	92,8	83
24	ojasse/ojja	5	18,5	22	81,5	27
25	olulisse/olulisse	0	0,0	9	100,0	9
26	peresse/perre	106	22,8	358	77,2	464
27	praegusesse/praegusse	82	76,6	25	23,4	107
28	rabasse/rappa	19	17,3	91	82,7	110
29	riigisse/riiki	2	0,4	526	99,6	528
30	saamisse/saamisse	6	42,9	8	57,1	14
31	suuresse/suurde	0	0,0	622	100,0	622
32	suurusesse/suurusse	37	94,9	2	5,1	39
33	talusse/tallu	17	9,0	172	91,0	189
34	toasse/tuppa	0	0,0	1430	100,0	1430
35	tõelisse/tõelisse	9	20,9	34	79,1	43
36	torusse/torru	38	70,4	16	29,6	54
37	udusse/uttu	7	8,6	74	91,4	81
38	uuesse/uude	0	0,0	1090	100,0	1090
39	õigusesse/õigusse	5	50,0	5	50,0	10
		2186	6,4	32209	93,6	34395

LISA 4. Tabel 3. Sisseütleva käände kasutussagedus ajalehes Eesti Ekspress perioodil 1996-2001.a.

	Eesti Ekspress 1996-2001	pikk	%	lühike	%	kokku
1	ajusse/ajju	6	25,0	18	75,0	24
2	algusesse/algusse	22	12,9	148	87,1	170
3	eelmisesse/eelmisse	3	6,3	45	93,8	48
4	elusse/ellu	9	1,4	622	98,6	631
5	endisesse/endisse	24	25,8	69	74,2	93
6	erusse/erru	0	0,0	18	100,0	18
7	haigusesse/haigusse	7	20,6	27	79,4	34
8	harusse/harru	1	100,0	0	0,0	1
9	hingesse/hinge	0	0,0	44	100,0	44
10	idasse/itta	4	6,5	58	93,5	62
11	järvesse/järve	0	0,0	1	100,0	1
12	jõesse/jõkke	0	0,0	36	100,0	36
13	käesse/kätte	0	0,0	1556	100,0	1556
14	kaugusesse/kaugusse	8	4,7	161	95,3	169
15	kauplusesse/kauplusse	7	3,8	179	96,2	186
16	kavasse/kavva	9	19,1	38	80,9	47
17	keskusesse/keskusse	24	18,3	107	81,7	131
18	kinosse/kinno	2	3,4	56	96,6	58
19	klubisse/kluppi	69	97,2	2	2,8	71
20	kodusse/koju	11	0,9	1257	99,1	1268
21	mälusse/mällu	6	7,8	71	92,2	77
22	näosse/näkku	0	0,0	178	100,0	178
23	võsasse/võssa	1	7,1	13	92,9	14
24	ojasse/ojja	1	50,0	1	50,0	2
25	olulisesse/olulisse	0	0,0	3	100,0	3
26	peresse/perre	22	43,1	29	56,9	51
27	praegusesse/praegusse	10	28,6	25	71,4	35
28	rabasse/rappa	2	8,3	22	91,7	24
29	riigisse/riiki	1	1,1	89	98,9	90
30	saamisesse/saamisse	0	0,0	8	100,0	8
31	suuresse/suurde	0	0,0	129	100,0	129
32	suurusesse/suurusse	9	81,8	2	18,2	11
33	talusse/tallu	4	8,9	41	91,1	45
34	toasse/tuppa	0	0,0	236	100,0	236
35	tõelisesse/tõelisse	1	2,9	34	97,1	35
36	torusse/torru	8	72,7	3	27,3	11
37	udusse/uttu	3	18,8	13	81,3	16
38	uuesse/uude	0	0,0	196	100,0	196
39	õigusesse/õigusse	0	0,0	5	100,0	5
		274	4,7	5540	95,3	5814